

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך יב, תשכ"א

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

לשוננו לעם

קונטרסים עממיים לענייני לשון
בעריכת ע' איתן ומ' מרן

מרחשון תשכ"א

מחזור י"ב, קונטרס א (קיג)

על משמעות בלשון

מאת

יעקב מנצור

הוצאת המזכירות המדעית של האקדמיה ללשון העברית
ירושלים

לאביבה
בלדת ישי

דפוס רפאל חיים הכהן בע"מ, ירושלים

אתה קורא או שומע, משפט או סעיף, מאמר או ספר —
עתיים תקבל הכול ותשתכנע, עתיש תדחה הכול ותתנגד, עתיש
תלק תדחה ותלק תקבל; אך לעולם תאמין, שקלטת כהלכה
ועד עומק כוונת הדברים ירדת. אפשר תטיל ספק בצדקת
הדובר או באמיתת הכתוב, אך בכוח תפיסתך ובהבנתך שלך
לא תפקפק: הלא בלשון זו בקי אני, וביטוייה וצירופיה
נהירים לי, היאך לא אבין?

אף על פי כן לאט לך: שהה נא, הרהר נא ופקפק נא
קמעה. כי לא דבר ריק הוא. הן יש שמוות וחיים ביד לשון:
הלא בצווי מלים יקראוך להרוג וליהרג, ובמלים יטיפו לתקן
עולמך. שהה נא אפוא והרהר נא קמעה: היש לביטחונך על
מה שיסמוך? הבאמת כוונת הכתוב כך היא? הבאמת כך אמר
האומר? יתר על כן, האם יש בכוחה של מלה, באשר היא
מלה, להביע ברור דבר כלשהו? והאם ניתן לך, באשר אדם
אתה, לחשוף את המשמעות הצפונה בה במלה? ומלה כלשהי
— משמעותה מי קובע?

* * *

המאמינים מאמינים: כל הגה רמוז וכל אות סמל, בכול היגיון, ובכול כוונה. כביכול עולם באותיות נברא, בספר בספר ובסיפור.

כלום כן הוא, כי אותיות והגיים משמעות ישמיעוך? בדוק נא ההגה ובדוק נא האות והיווכח.

ההגה בדוק: אמור נא לאנגלי "היא" — הלא תדע מה יבין: הוא דווקא. אמור לו "הוא" — ויסבור למי נתכוונת. אמור לו "מי" — ויבין לי. צו יותן: "שב!" — אתה בו במקום תשב, והוא ילך ויתגלח. "פר" תבקש — מכונית יתן לך. וכאשר "שוק" תזכיר, יסבור על הלם תדבר.

אל תחייך. פתח הפירושים למקרא, וחומר רב תמצא. בתהלים ב, יב נאמר: "נשקו בר פן יאנף", והמתרגם מתרגם: kiss the Son; הרי סבר, שאין זו בר עברית, אלא בר ארמית. ביחזקאל ב, י נאמר: "וכתוב אליה קינים והגה והי". המנקד ראה באליה מלה עברית וניקדה אֵלֶיהָ; המפרש אותה במשמעות קינה, רואה בה מלה ארמית או יוונית: אֵלֶיהָ. וכאלה רבות.

או טול דוגמה מימינו שלנו. על שער בית חולים בירושלים רואה אדם שלט, ועליו כתוב: נוטר דס. הקורא, שיסבור מלים עבריות הן, יתמה: נטירת דם זו מהי? וישער השערות על כוונת הדברים; הקורא שיסבור מלים צרפתיות הן, יאמר: Notre Dame כוונתו.

היש אפוא ערך לצליל, באשר הוא צליל?

אף האות בדוק. הרי o שבכתב, מהו? העברי יקרא

סמ"ך, העברי הקדום — עי"ן, וכותב כתבו של רש"י —
מ"ם סופית; חובב מספרים יאמר אפס, וחובב מספרי ערביים
— חמש; האנגלי יראה תנועת או, הערבי — אות ה"א,
ותינוק — כדור ועיגול. והרי ן שבכתב, מהו? המספר אחד?
האות וי"ו בעברית? האות אל"ף בערבית? האות למ"ד זעירה
בלטינית אם תנועת i רבתי? עתה צרף וכתוב 10 —
ואפשרויות הקריאה תוכפלנה ותשולשנה.

אל תאמר: לא ייתכן. ייתכן וייתכן. הא לך דוגמה מימי
קדם: יוונים בימי הירונימוס קראו את השם המפורש בן
ארבע אותיות בשם פיפי. הכיצד? המתרגמים לא תרגמו שם
זה ליוונית, אלא העתיקוהו כמות שנראה באותיותיו שבכתב
אשורי: ווהו; והקוראים סברו, כי אותיות יווניות לפניהם,
וקראון משמאל לימין: ΠΙΠΙ, הוא פיפי.

או טול דוגמה מימינו שלנו. ידיעה נתפרסמה בעיתון
על החוקר דה-11. הידעת מה היה לפני הסדר? דה-11.
היש אפוא ערך לאות, באשר היא אות?

כמובן, תטען, שומה עלינו לידע תחילה, מה לשון
דובר הדובר, ומה כתב כותב הכותב, רק אחר כך נבין
כהלכה. אכן, יפה הסקת — שלב אחד עלית.

אלא שצדקת ולא צדקת. צדקת: צליל כשלעצמו אינו
ולא כלום, אות כשלעצמה אינה ולא כלום; בלא שנדע לפני
כן, מה לשון כאן ומה כתב כאן, לא נוכל לדעת מאומה.
ולא צדקת: ביטחונך, שלאחר מכן תבין — ביטחון שווא הוא.
מוטב לאט לך: שהה נא, הרהר נא, ופקפק נא קמעה.

מעשה נתגדר נא בתחומה של לשון אחת ושל צורת
לשון אחת.

אומרים לך במפורש: עברית מדברים עמך; ועתה
הטה אוזנך היטב והבן את שתשמע: "פרפר, גלגל" ... —
אך אתה נראה חוכך בדעתך: פרפר, גלגל שמעתי או שמא
פרפר, גלגל שמעתי? צו ניתן: "הבטנה ואמורנה..." —
האליך יצא הצו: הבט-נא ואמור-נא, או שמא לחברותיך
העומדות לידך: הבטנה ואמורנה? אם תשמע "עלמה", למשל,
פעמים אחדות בזו אחר זו, עשוי אתה לפרש כל אחת בדרך
אחת, כבשירו של עמנואל הרומי: "על-מה עלמה על-מעל-
מה עלמה עת ישקוט ועת יידוד?"

אין צריך לומר, כי במקרא ירבו ספקות כגון אלה.
אם יקראו לפניך בישעיה ד, ט: "כי מי נח זאת לי", עשוי
אתה לפקפק, אם כי מי נח נאמר או כימי נח נאמר. ואכן,
אם תעיין בספרים, תראה כי יש גורסים כך ויש גורסים כך.
בתהלים מת, טו נאמר: "הוא ינהגנו על-מות", ובהרבה כתבי-
יד: עלמות. במשלי ל, לא קורא אתה: "ומלך אלקום עמו",
ושואל אתה, שמא אל-קום הוא הנכון? באיוב יח, ט: "תשכון
באהלו מבלי-לו", יש כתבי-יד המצרפים וכותבים: מבלי-לו.
בדברים לג, ב כתיב: מימינו אשדת למו, וקרי אש דת.
בתהלים יי, כתיב: חלכאים, וקרי חל כאים. במל"א כ, לג
נאמר: "והאנשים ינחשו וימהרו ויחלטו הממנו" — ויונתן
מתרגם: וחטפוהא מניה; מכאן שקרא: ויחלטוה ממנו. בתהלים
קב, ד כתוב: "ועצמותי כמוקד נחרו" — וראב"ע קורא: כמו
קד; ועוד ועוד.

ואם סבור אתה, שהמקרא נכתב מעיקרו בלא רווח בין מלותיו, עשוי אתה לטעון, שהמעתיק לא עמד כהלכה על גבולותיהן. הצצה קלה בפירושי המפרשים תעשירך בדוגמות למכביר. החל בשד"ל, שהציע בישעיה י, כה במקום „ואפי על תבליתס” — ואפי על תבל יתס; וכלה בטור-סיני, הקורא בשופטים ה, יד במקום „מני אפרים שרשם בעמלק אחרך בנימין בעמחין” — מני אפרים שרשם בעם לק אח רך בנימין בעם מך. מה הצד השווה שבהם? היעדר גבולות ברורים בין המלים — טשטוש המשמעות, חוסר בהירות וריבוי השערות.

אמת, היום משאירים בכתב רווח בין מלה למלה, והקורא לא יטעה. אמת, לדעת הפוניטיקאים אף בדיבור יש הבחנה בין הברות, שהן מלה אחת, ובין אותן ההברות, שהן שתי מלים. אולם מסקנתך תהא זו: אין אדם עומד על כוונת המלים ששמע, אלא אם כן ניחן בשמיעה דקה שבדקות ומבחין בין שתיים שהן אחת לבין שתיים שהן שתיים; ואין אדם עומד ברור על כוונת הכתוב, אלא אם כן הפריד הכותב כהלכה בין מלה למלה.

במסקנתך זו הוספת והגבלת את עצמך: לא די לדעת, מה לשון דובר הדובר ומה כתב כותב הכותב, אלא יש להוסיף ולידע גבולה של המלה היכן הוא. עלית אפוא שלב נוסף. אולם אל תסבור, כי מעתה, לאחר דעתך כל זאת, תפענח הכול — מוטב שהה נא, הרהר נא, ופקפק נא קמעה.

* *

*

מעטה הלשון ידועה, ותחום המלים מוגדר.

נשוב וניטול את ארבע האותיות שרשם, אלא שעתה נניח, כי רווח יש בין שתי האותיות הראשונות לבין שהי האותיות האחרונות, ולפנינו אפוא שתי מלים: שר שם. כביכול, ספק לא נותר. נסה אפוא כוחך וקראן. על שום מה תשהה כה ולא תקרא? נראה כי מפקפק אתה, חוכך בדעתך ואי אתה יכול להחליט מה לפניך: שר שם? שר שם? שר שם? שר שם?

הוא הדין, לכשתישאל על שאור, לא תדע, אם שאור כאן אם שאור כאן. לכשתראה שכר, לא תדע, אם שכר הוא או אם שכר הוא. שכל — שמא שכל, שמא שכל. שקר — אפשר שקר, ואפשר שקר. ועוד ועוד.

תאמר: הן בדיבור מבחינים בין שי"ן לשי"ן — אשמע ואדע. לו יהי כן, עשה הדיבור עיקר, ונסה לומר את ששמעת. "צִירָה" קלטה אוזנך, מהי — צירה בכנסת, צרעה עוקצת או צעירה אוהבת?

"יָדָה" אמר מי שאמר — למה נתכוון? כי ידה בכול, או כי היא ידעה, או כי ידע הוא, או כי חץ ידה בה? "שופתים" כי ייאמר, תשאל בתמיהה: שופתים

על אש? שופטים בבית דין? או שמא שובתים מעבודה? אם תהלך ברחובה של עיר, ומכל עבר יעוטו אליך נערים, ובראש כל חוצות יפנו אליך בקריאה: "אידיוט", אל תזעף ואל תיעלב. בדוק נא, שמא אין מבקשים ממך אלא לקנות מידם עיתון הערב "ידיעות".

”מַאֲת” תשמע ולא תבין מאומה: מַאֲת מי? מַעֲט

של מי? מַאֲט את מי? מַעֲת יומי?

מכר תשמע, ולמחר יכוון; תבע תשמע, ולטבע יכוון;
לעושר יכוון, ואושר תשמע; הם יכוון ואם תשמע, עם יכוון,
ואם תשמע.

ולא בעברית בלבד. בצרפתית, כי תשמע „וֶר”, לא
תדע, אם ver הוא, אם vers הוא, אם vert הוא, אם verre
הוא. או כי תשמע „סֵן” — שמא sain הוא, שמא saint
הוא, שמא sein הוא, שמא seing הוא. וכן הוא בשאר
לשונות.

היש צורך להוסיף ולהדגים, מה עלוב הדיבור ומה דל

סיועו?

תאמר: בכגון דא הכתוב מבחין — אקרא ואדע.

אדרבא, עשה הכתב עיקר ונסה לומר את שקראת.

הנה מלה בת שלוש אותיות: ספר; ברור כתובה,
ואין ספק באות מאותיותיה. החל נא אפוא לקראה. שוב
מתמהמה אתה, מנסה לשקול אפשרויות שונות, ואינך יודע,
מה תחליט: סֵפֶר? סֵפֶר? סֵפֶר? סֵפֶר? סֵפֶר? סֵפֶר?
סֵפֶר? — — —

על אחת כמה וכמה בשם פרטי, שלא שמעתו לפני
כן ולא ידעתו; נאמר דרך משל: שטרנברג — צא וחשב,
מה מספר אפשרויות הקריאה. כמה אותיות כאן? שבע. את
האחרונה לא נחשב, שהרי בעברית כמעט תמיד אין תנועה
בה — הרי שש. כמה תנועות בעברית? לפחות חמש:

u, o, i, e, a, ועוד אפס תנועה, הוא שווא נח, הרי שש. כל יודע חשבון ימצא, כי אפשרויות קריאת מלה זו מספרן שש בחזקת שש. הווי אומר: ארבעים וששה אלף שש מאות חמשים ושש. כחמש רבבות דרכי קריאה לך במלה בת שבע אותיות — ופקפוקים לא יהיו לך?

מנסה אתה להתאזר עוז ולהשיב: תיכתב בכתב מלא. אך מיד נרתע אתה וחוזר בך; כנראה כבר בנת, כי עזרת הבל עזרתו של הכתיב המלא, שהרי יותר משיסייע — יכשיל. דָּבָר חפצת לכתוב: תכתבנה דל"ת בי"ת רי"ש, יקראוה דָּבָר; אתה כותבה בכתיב מלא, דל"ת וי"ו בי"ת רי"ש, יקראוה עתה דוּבָר. מנעת טעות זו — הוספת טעות זו. מה הועלת? בָּקָר חפצת לכתוב: תכתבנה בי"ת קו"ף רי"ש, יקראוה בָּקָר; אתה כותבה בכתיב מלא, בי"ת וי"ו קו"ף רי"ש, יקראוה עתה בּוֹקָר. מנעת טעות זו — הוספת טעות זו. מה הועלת? הניקוד, מנופף אתה במלת קסם זו; תנוקד המלה, מריע אתה בתרועת ניצחון, כל כולה תנוקד, ובניקוד מלא תנוקד.

אמת, הרבה טעויות ימנע הניקוד, אך לא הכול. טול לדוגמה את הפעלים שָׁרוּ, שָׁבוּ, חָלוּ, רָצוּ — אף שמנוקדים הם, אי אתה יודע, אם מלעיל להגותם, והם פעלי ע"ו וע"י: שָׁרוּ, שָׁבוּ, חָלוּ, רָצוּ, אם מלרע להגותם, והם פעלי ל"י: שָׁרוּ, שָׁבוּ, חָלוּ, רָצוּ. וכן שָׁרָה, שָׁבָה, חָלָה, רָצָה — אם מלעיל, נקבה ועו"י: שָׁרָה, שָׁבָה, חָלָה, רָצָה; אם מלרע, זכר ול"י: שָׁרָה, שָׁבָה, חָלָה, רָצָה. או טול קָמָה, בָּאָה — אם מלרע, הוּוה; אם מלעיל, עָבַר. או טול ואהבת, ואמרת,

וכתבת — אם מלעיל, וי"ו המחברת היא, והפועל בעבר: ואהבת, ואמרת, וכתבת; אם מלרע, וי"ו המהפכת היא, והפועל בעתיד: ואהבת, ואמרת, וכתבת. היאך יורך זאת הניקוד? או טול לדוגמא חִכְמָה — אפשר חי"ת קמוצה בקמץ גדול, ופועל כאן בנסתרת עבר; אפשר חי"ת קמוצה בקמץ קטן, ושם כאן. שְׁמֶרָה — אפשר עבר נסתרת, ושי"ן בקמץ גדול; אפשר ציווי נוכח, ושי"ן בקמץ קטן. היאך יורך זאת הניקוד?

דברים של מה-בכך הם, תטען, בנקל ניתן לתקנם: נוסיף ציון למקום ההטעמה ונבחין, נעמיד את המתג ונבחין, נשמיט את השווא הנח ונבחין, נשנה צורת הקמץ הקטן ונבחין. קיצורם של דברים: נשכלל הכתב, לכל פונימה ניתן אות, ולכל הבחנה משנה משמעות — סימן. אף הדיבור שבפינו נשפר: כל שנכתוב נהגה, כל שנהגה נכתוב, הגה לאות ואות להגה. זאת נעשה — וירוץ הקורא ויקלוט השומע: לא ישגה, לא יטעה ואף לא יפקפק בפקפוק כלשהו.

מסקנת אמת הִסקת: שלב נוסף עלית. אלא שצדקת ולא צדקת. אמת, לא די לדעת, מה לשון כאן ומה כתב כאן, לא די לדעת גבולן של המלים, אלא יש לציין בכתב כל אות וכל תנועה וכל הטעמה, ויש להגות בדיבור כל עיצור וכל תנועה וכל הטעמה כהלכתם. אולם ביטחונך, שלאחר מכן לא ייוותר ספק כלשהו, ביטחון על בלימה הוא. אדרבא, עיקר הקושי מתחיל דווקא מכאן ואילך. מוטב אפוא לאט לך: שהה נא, הרהר נא ופקפק נא עוד קמעה.

* *

*

מלת קסם יש, ואטימולוגיה שמה. חובבי בלשנות מזכירים אותה ברוממות, והדיוטות כורעים ברך לפניה; אלה ואלה מאמינים, כי היא כול יכולה. ביטוי לא ברור לפני חובב בלשנות — מיד לאטימולוגיה יפנה, יחקור גיזרוננו ויחפש מקורו; ולאחר שייגע וימצא (ומי יגע ויודה לא מצא?) — ינופף במקורו לעיני כול. והדיוט שישמע, כי מאכדית הוא, ובאכדית משמעותו כך וכך, או כי משומירית הוא, ובשומירית משמעותו כך וכך, או כי מסנסקריט הוא, ובסנסקריט משמעותו כך וכך — יקבל את הדין וידחה כל ערעור וישוכנע: זו אמת.

מה מלה, מחקר זה בה יש לו על מה שיסמוך, ומה מלה, מחקר זה בה בנוי על בלימה; מה מלה, ביטחון בו, ומה מלה, הרהור לב בו — לא מענייננו לבדוק. לא אנו נשפוט, ולא כאן נחליט. רק זאת נשאל: היש בכוחה של אטימולוגיה, באשר היא אטימולוגיה, לסייע בכלשהו לחשוף משמעותה של מלה כלשהי?

כיוון שכך הוא, מוטב לא נעסוק במלים, שרב בהן הספק; מוטב נבדוק המלים, שגיזרונן מוסכם על הכול. לך וטול לדוגמה מלים, שמקורן שמות פרטיים, וכמעט הכול מודים במקורן זה. ואף באלה אל תתחקה אחרי כל גלגוליהן בעבר, אלא לגלגול אחד אחרון בלבד תביט, ואמור את שתסיק: היש בכוחה של אטימולוגיה, באשר היא אטימולוגיה, לסייע בכלשהו לחשוף משמעותה של מלה כלשהי?

במסיבה רבת משתתפים נכחת ושמעת אומרים:

„סנדביץ' נמצא כאן". שאלת עצמך: סנדביץ' זה מיהו?
בינות בספרים וחקרת בדברי הימים ונתברר לך, כי סנדביץ'
לורד אנגלי הוא, נולד בשנת 1718 ונפטר ב-1792. כלום
ידיעה זו ושכמותה תעזור לך במשהו להבנת המשפט, אם
לא יורה לך מאן-דהו על כריך וילחש באוזןך: לזה
ייקרא סנדביץ'?

בגינת נוי טיילת, וילד קט הורה אל מעבר מזה
וקרא: הנה אמנון ותמר! הפעם אולי לא תשאל בלבך:
מיהו, או מי הם, אלא מהו, או מה הם, הן משום ניסיוןך
הקודם בסנדביץ', הן משום שאיש לא הילך שם אותה שעה.
אולם נסה נא אתה מעצמך לעמוד על המשמעות בדרך
האטימולוגיה, בלא לשאול את הילד הקט, התוכל? העלה
מנבכי זיכרוןך כל הידוע לך על אמנון בן דוד ועל תמר
אחות אבשלום ועל חשקו של זה בוו ועל בקשתה של זו
מזה. וחזור ועיין במקרא בשמואל ב פרק יג והעמק חקר
בכל פירושו ופירושי פירושו, התצליח בעזרת כל אלה
לקבוע, כי אין אמנון ותמר אלא הפרח *Viola tricolor*, סגל
שלוש-גוני? אם לאו, אם בילד הקט תיאלץ ליעזר בכלות
חקירתך, מה תועלת באותה חקירה לגילוי משמעות המלה?
ועתה לך ולקט דוגמות למכביר. „אפיקורוס" שמעת
קוראים לאחד — אם תרצה לדעת, כינוי זה מהו, התדענו,
אם תגלה כי אפיקורוס פילוסוף יווני הוא ואם תלמד כל
תורתו? המאלה תסיק, כי האומר אפיקורוס, לכופר נתכוון?
„סיני ועוקר הרים" שמעת קוראים לאחד. התעמוד
על משמעותו של הכינוי, אם תדע, כי סיני הר הוא, וכל

הנכתב עליו בתורה תקרא, ומקומו תנסה למצוא — התעמוד
בכך על משמעותו של הכינוי „סיני ועוקר הרים“?
וולט ווט קורא אתה את הכתוב על מכשיר חשמל.
התדע מידתו של זה ומידתו של זה, אם תשכיל, כי זה על שמו
של הפיסיקאי האיטלקי אלסנדרו וולטא, וזה על שמו
של המהנדס האנגלי ג'ימס וט נקרא? ועוד רבות תוכל
להוסיף על אלה.

עתה צא ולמד קל וחומר: אם באלה, שאין ספק רב
בגירונן, כך; באחרות, שמספר השערותיהן כמספר חוקריהן,
אם לא למעלה מהם, על אחת כמה וכמה?
הַזְמַן נא, למשל שולחן אצל אומן אטימולוג. אם לא
שמע זה עד כה מלה זו או שלא הורית לו באצבע: כזה התקן,
מה יעשה האטימולוג שבו? ילך ויבדוק מקור המלה ויאמר:
שמא מן שְׁלַח, חָרַב, נְגוּרָה, וחרב ישלח לך; שמא מן שְׁלַח,
פּלַג, היא, וּתְעֵלָה יבוא לחפור בביתך; ושמא מן שְׁלַח, עור
בהמה, מקורה, ועור בהמה יפשוט לך; או אפשר לא מן שלח
נגזרה אלא מן תִּלַּח, שהרי באוגריתית קרויה היא תִּלַּח;
או אפשר לא מן שלח ולא מן תִּלַּח, אלא מן צִלַּח, כצלחת
וכצלוחית... מה ישלח לך ככלות כול — ענין של ניחוש
הוא. אך מה לא ישלח לך — עניין של ודאי הוא: לא
שולחן ישלח לך, לא הרהיט, אשר לו נתכוונת.

נמצאת מסיק: אין לאטימולוגיה ולסימנטיקה ולא כלום.
ובלבך החלטה: מכאן ואילך לא מקור אחפש, לא על שורש

אתחקה, ולא גזרה אבדוק; למשמעות בלבד אתן דעתי.
בהשוותי לאכדית, לשומירית ולסנסקריט — הסימנטיקה בלבד
אשווה, ואז אחשוף המשמעות בלשוני שלי, ואז אדע המובן
על בוריו.

יפה. אך „ואז“ לאו דווקא. מסקנתך אמת, אולם
תוחלתך כזב. אמת — להניח האטימולוגיה לאטימולוג;
למשמעות לא תסייע. וכזב — להשוות ללשון כלשהי, ולו
המשמעות בלבד, ועזרת ודאי ליעזר.

ולא יקשה להכזיב תוחלתך. אותה מלה בשתי לשונות
— תראה משמעויותיה שונות, אף תראה משמעויותיה נוגדות:
כרם בעברית וכרם באכדית — על כרם עברי תשמח,
שהרי גן גפן הוא; על כרם אשורי לא תשמח, שהרי חורבה
הוא, תל שממה.

לאה בעברית ולאה באכדית — אם לאה תהיה
בעברית, תצר, כי חלש תהא; אם לאה באכדית תהיה,
לא תצר, כי חזק תהא.

קשט בעברית וקשט בגעז — קשט בעברית אמרת,
אמת אמרת; קשט בגעז אמרת, מרמה אמרת.
אבה בעברית ואבה בערבית — אבה עברי רצה;
אבה ערבי סירב.

עני בעברית ועני בערבית — זה דל וזה עשיר.
העודך ממשיך לבטוח בהשוואת לשונות?

יתר על כן, אף מלה לועזית, שעתה זה חדרה ללשון

הדיבור, לא הרי משמעותה בלשון המשאילה כהרי משמעותה בלשון השואלת. יש שהמשמעות מצטמצמת: traffic באנגלית — התנועה בכבישים בכללה; טראפיק בעברית המדוברת — משטרת התנועה בלבד. ויש שהמשמעות מתרחבת: puncture באנגלית — נקר בלבד; פנצ'ר בעברית — כל תקלה שהיא, בין באדם בין במכונית. בין כך ובין כך המשמעות שבלשון המקור אין בה כדי להעמידך על דיוק משמעותה של אותה מלה בלשונך שלך.

אף בדוק גלגולה של מלה אחת בשפות שונות: פרדס בעברית ו־ paradise באנגלית — כאן פרי הדר תאכל בעולם הזה, וכאן לווייתן ושור הבר מזומנים לך בעולם הבא.

אמור מעתה: בתחום אותה לשון אשאר. לאחר שאדע, מה לשון היא ומה פֶּתָב הוא, יאדע גבולה של המלה, ואעמוד בדיוק על הגייתה וכתיבה, לא אקבע משמעותה על פי לשונות אחרות, לא בדרך האטימולוגיה ולא בדרך הסימנטיקה, אלא מילונה של אותה לשון אפתח ואבדוק בו מה המשמעות באותה לשון, ובו בלבד אבדוק.

אנא, אם בתחום אותה לשון אשאר, האף אז ירבו ההשערות, וספקות יעלו על הוודאות?

לדאבון לב: אף אז ירבו ההשערות, וספקות יעלו על ודאות. מוטב אפוא לאט לך: שהה נא, הררה נא, ופקפק נא קמעה.

* *

*

דן קורא אתה, מצליח שומע אתה, מה קראת — איש ששמו דן, או איש העושה דין? מה שמעת — מצליח, שם פרטי, או מצליח, שם פעלי? וכששניהם יצורפו, דן מצליח, ילכו וירבו השערותיך: שמא האיש ששמו דן — מצליח במעשיו; שמא האיש ששמו מצליח — עושה דין; שמא דן ומצליח שניהם פעלים, ומאן־דהו גם עושה דין גם מצליח; שמא דן ומצליח שניהם שמות — אפשר שני אנשים כאן, האחד שמו דן, והאחד שמו מצליח; אפשר אדם אחד, ששמו דן מצליח — אולי דן שמו הפרטי ומצליח שם משפחתו, אולי מצליח שמו הפרטי ודן שם משפחתו, אולי דן שמו שלו ומצליח שם אביו...

או טול דוגמה אחרת: יעקב נאה. האם עוקב הוא בצורה נאה? האם האיש יעקב נראה נאה? האם האיש נאה החליט לעקוב? האם שתי המלים שמות אדם אחד הם: יעקב נאה?

או כלך לך אל יצחק לבני. האם יהא צוחק אל בני שלי? האם ניתן יצחק לבן אשר לי? כלום האיש, שנקרא בשם לבני, יהא צוחק? או שמא אדם אחד, שמו יצחק ומשפחתו לבני?

אל תהא צוחק כל כך. לא לצון חמדנו. פתח המקרא ופירושו וקרא.

פתח, למשל, ספר במדבר וקרא בפרק יג פסוק כא: „ויעלו ויתורו את הארץ ממדבר צין עד רחוב לבוא חמת”. אפשר „לבוא” משורש בוא, כביכול: עד בואך חמת. ואפשר

”לבוא” שם פרטי, וכל כולו של המקום לא נקרא אלא
”לבוא חמת”.

הוסף ועיין בפרק הבא, פרק יד, פסוק מה: ”ויכום
ויכתום עד החרמה”. כלום עד שהחרימום כוונת הכתוב,
או שמא עד המקום הנקרא חרמה? אכן יש שפירשו כך,
ויש שפירשו כך.

טול עתה ספר שופטים כ, מג וקרא: ”כתרו את
בנימין הרדיפוהו מנוחה הדריכוהו”. כלום הדריכו את
מנוחתו כוונת הכתוב, או שמא רדפוהו עד מקום ששמו
מנוחה? אכן, יש המפרשים כך, ויש מפרשים כך.

טול גם ספר עמוס ו, יג וקרא: השמחים ללא דבר,
האומרים הלא בחזקנו לקחנו לנו קרנים”. רש”י מפרש: ”ללא
דבר — על גדולתם ועושרם, שאינו כלום, שלא יתקיים.
קרנים — חוזק וגבורה לנגח בקרנים עניים ואביונים”. ואילו
גרץ טוען: שמות ערים הן. ”לא דבר” היא ”לו דבר”
שבשמואל ב ט, ד; ו”קרנים” היא אולי ”עשתרות קרנים”
שבבראשית יד, ה.

היאך תדע אפוא להבחין בכתוב בין שם פרטי
לשם כללי?

אמת, יש שפות שניתן להבחין בהן בכתב בין
שם פרטי לשם כללי: ראש השם הפרטי נכתב באות רבתי.
אף בעברית יש שמדפיסים כל השם הפרטי באותיות גדולות
או באותיות שצורתן שונה. נניח אפוא, שצוינה בכתב בדרך
כלשהי ההבחנה בין שם פרטי לשם כללי ולא עוד נטעה.
הייתרו עוד ספקות?

הואל נא ופתח ספר משלי ו, ל וקרא: "לא יבוזו
לגנב כי יגנוב, למלא נפשו כי ירעב". אפשר משפט חיווי
הוא כפירושו של אבן-עזרא: "לא יבוזו אנשים לגנוב שירעב,
אין לו מה יאכל, כי אם יגנוב למלאת התאוה הוא גונב".
ואפשר משפט תמיהה הוא: לא יבוזו לגנב כי יגנוב, למלא
נפשו כי ירעב?! היאך תדע מן הכתוב אם חיווי כאן, אם
ציווי כאן, אם שאלה כאן, אם תמיהה כאן?

אמת, בימינו יש סימני פיסוק שבכתב: נקודה יש,
וסימן שאלה יש, וסימן קריאה יש, ועשויים הם להורות
לאדם, היאך יקרא. אף בדיבור — נעימה של שאלה יש,
ונעימה של תמיהה יש, נעימה של חיווי יש, ונעימה של
ציווי יש. נניח, שהכותב פסק הכתוב, והדובר הטעים הדיבור.
האף עוד ייוותרו ספקות?

חכם אמר מי על מי. הנתכוון לומר, כי אכן חכם הוא,
או שמא לשון סגי־נהור נקט: כביכול "חכם" הוא? היאך
תדע זאת?

אמת, אף כאן סימני פיסוק, כגון מרכאות, עשויים
שיעזרו. ובדיבור — אף כאן הנעימה עשויה להבהיר הכוונה.
נניח, שהכותב ציין זאת ברור, והדובר השמיע זאת כהלכה.
האף עוד ייוותרו ספקות?

לדאבון לב: ייוותרו וייוותרו. ואתה מוטב לך אל
תדחק את הקץ: שהה נא, הרהר נא, ופקפק נא עוד קמעה.

* *

*

קילט מצאת כתוב. פתחת במילונה של הלשון העברית ומצאת: לעג ובו; שיבח והילל. מה המשמעות שתבחר? קוטב מצאת כתוב — שמא קטב וכליון, שמא גת זיתים, שמא קצה הציר? אקדח — אבן יקרה או כלי זין? שָׁלַט — מגן וצינה או לוח על פתח? קָשָׁר — מֶרֶד הוא או אָגַד הוא? מנזר — שר הוא או בית נזירים הוא? אות — מופת הוא או סימן שבאלף־בית? בריא — שָׁמֵן הוא או שאינו חולה? גַּר — נכרי הוא או שנתייהד? חפף — מה עשה: כיסה או רחץ? גרם — מה עשה: כרסם או סיבב? הֶלֵם — הכה או התאים? וכיוצא באלה רבים עד אין ספור.

המום אתה מריבוי הומונימים? אולם נראה, כי לרגע קט בלבד. מיד תתאושש ותטען: ערבוב של תקופות כאן. כשם שאין לערבב לשון בלשון, ויש לדעת תחילה מה לשון היא, כן אין לערבב תקופה בתקופה, ויש לדעת באותה לשון, מה תקופה בה נאמרו הדברים. וכך הכול יבוא על מקומו בשלום. הנה קילט לפניך — דע תחילה, היכן היא כתובה: אם במקרא, לשון לעג היא; אם במשנה, לשון שבח היא. או קוטב לפניך: במקרא תקראנה — כליון היא; במשנה תקראנה — גת זיתים היא; בתיבונים תקראנה — קצה הציר היא. בעיינך במקרא תדע: אין אקדח אלא אבן יקרה, אין שָׁלַט אלא מגן וצינה, קָשָׁר מֶרֶד הוא, מנזר שר הוא, מופת הוא האות, בריא הוא שָׁמֵן, גַּר הוא נכרי, החופף מכסה, הגורם מכרסם, ההולם הוי מִפֶּה. בלשון המשנה תדע: קָשָׁר אָגַד, אות אלף־בית, הבריא אינו חולה, הגַר נתייהד, חפף הוא רחץ, גַרֵם הוא סיבב, הֶלֵם הוא התאים.

בלשון ימינו: אין אקדח אלא כלי זין, אין שלט אלא לוח על פתח, אין מנזר אלא בית נזירים. וכיוצא באלה רבים.

היטבת עשות; שלב נוסף עלית. אך בוודאי לא נעלם ממך, כי המשכת והגבלת עצמך: לא די לדעת, מה לשון היא ומה כתב הוא, לא די לדעת גבולה של המלה היכן הוא, לא די לציין בכתב כל אות, כל תנועה, כל מקום פיסוק וטעם, לא די להשמיע בדיבור כל צליל, כל נגינה וכל נעימה, אלא יש להוסיף ולדעת, מה תקופה היא. שאם לא כן, הקורא במקרא כבלשון ימינו ראה מה יאמר: "לכולם נתן לאיש חליפות שמלות" (בראשית מה, כב) — יפה עשה יוסף, שנתן דעתו לנשים שנשארו בכנען, ושלח להן שמלות. "תרבות אנשים חטאים" (במדבר לב, יד) — התרבות היא יסוד היסודות בעיני משה. "ומתוכה כעין החשמל מתוך האש" (יחזקאל א, ד) — מי כאבותינו! אפילו חשמל ידעו מהו. "עלי הגיון בכנור" (תהלים צב, ד) — הכול בהיגיון נעשה, וכיו"ב. כך יהרהר אפוא, מי שלא יתן דעתו לתקופה. אלא שלא די בכך. תקופה אף היא רחבה היא. שהרי בדורנו, למשל, יש שפלוגי יכתוב בלשון המשנה ואלמוגי בלשון המקרא ופלמוגי בלשון התיבונים. אף לא הרי לשון הארץ כהרי לשון חו"ל, ולא הרי לשון כת זו כהרי לשון כת זו. האם ציונות בפי בן חו"ל וציונות בפי קצת בני הארץ חד הן? האם חלוץ בפי איש ציוני וחלוץ בפי איש נטורי קרתא חד הן? מוטב אפוא נצמצם ונדייק: לא די לדעת התקופה, יש להוסיף ולדעת, מי הכותב.

אלא שאף בזאת לא די. שהרי אותו סופר עשוי שיכתוב בסגנונות שונים. טול "מלך בשר ודם" של משה שמיר וטול "הוא הלך בשדות"; טול "בדמי ימיה" של ש"י עגנון וטול "שבועת אמונים" — בסגנונות של תקופות שונות נכתבו. מוטב אפוא נוסף נצמצם ונדייק: לא די לדעת, מי הכותב, אלא יש להוסיף ולהיודע, באיזה ספר מספריו הדברים אמורים.

שמא תסבור, כי מעתה כל ספק ייעלם, ומשמעות אחת תהא למלה האחת? לאו, יקירי, עודך רחוק מאוד מהבנת ודאי. מוטב לאט לך: שהה נא, הרהר נא, ופקפק נא קמעה.

* *

*

שיר השירים טול. פתח בפרק א, ט וקרא: "נאו לחייך בתורים, צוארך בחרוזים"; פתח בפרק שלאחריו (ב, יב) וקרא: "וקול התור נשמע בארצנו". כלום תור זה כתור זה?

ספר משלי טול. פתח בפרק כה, יג וקרא: "כצנת שלג ביום קציר, ציר נאמן לשולחיו"; פתח בפרק שלאחריו (כו, יד) וקרא: "הדלת תסוב על צירה ועצל על מטתו". כלום ציר זה כציר זה?

שוב ובדוק אותה מלה בישעיה. בפרק יג, ב אתה קורא: "השולח בים צירים"; ובפרק כא, ג אתה קורא: "צירים אחזוני כצירי יולדה". כלום ציר זה כציר זה? בספר שמות קורא אתה בפרק כו, ט: "וחברת את

חמש היריעות לבד"; בפרק שלאחריו (כו, ו) קורא אתה:
"ועשית בדים למזבח"; ובשלאחריו (כח, מב) אתה קורא:
"ועשה להם מכנסי בד". שלושה בדים — שלוש משמעויות.
הוא הדין בספר איוב. בפרק יא, ג נמצא: "בדיך
מתים יחרישו"; בפרק טו, יט: "להם לבדס נתנה הארץ";
ובפרק יח, יג: "יאכל בדי עורו". שלושה בדים — שלוש
משמעויות.

או טול את המלה צי בישעיה. כאן אתה קורא: "בל
תלך בו אני שיט, וצי אדיר לא יעברנו" (לג, כא); וכאן אתה
קורא: "ופגשו ציים את איים ושעיר על רעהו יקרא" (לד, יד).
לא הרי צי זה כהרי צי זה.

ירמיה אומר בפרק ט, ג: "איש מרעהו השמרו ועל כל
אח אל תבטחו; ובפרק לו, כב הוא מספר: "ואת האח
לפניו מבווערת". לא הרי אח זה כהרי אח זה.
וביחזקאל אף שלושה: "ועשה אח מאחד מאלה"
(יח, י); "גזל גזל אח" (יח, יח); "אח עשויה לברק" (כא, כ).
לא הרי "אח מאחד" כהרי "גזל אח", ולא הרי אלה כהרי
"אח עשויה".

כך המשך ופתח כל ספר וספר, בין של אז ובין של
ימינו, מובטח אתה: משמעויות שונות לאותה מלה תמצא.
היאך תדע, אמור נא אתה, הקורא, היאך תדע, מה המשמעות
המכוונת לאותו מקום?

רואה אני, כי תשובתך עומדת על קצה לשונך,
ומוכן ומזומן אתה להשיב מיד. אולם הפעם אל נא תיחפז.

שקול היטב אותה תשובה, שמא תמוטט זו הקרקע המוצקה, שעליה עמדת עד כה ונמצאת עומד על פי תהום, תהום אשר אין לסכרה עוד. ראה הוהרתיך.

אף-על-פי-כן אינך מוותר. אפשר סבור אתה: תשובה ניצחת היא זו, אפשר אין לך אחרת, או אפשר אינך חש בתהום הנפערת תחתיך. אכן, כה שיערתי שתאמר: העניין. לפי העניין. הכול לפי העניין. יש לבדוק את העניין ולראות, מהי המשמעות המתאימה לו ביותר; לה כיוון הכותב, לה כיוון האומר.

לו יהי כן. בדוק נא המשמעות המתאימה לעניין.

מעשה שהיה ברב מתנה, שדרש בפפוניא לפני חג הפסח (כמסופר במסכת פסחים מב ע"א): „אשה לא תלוש אלא במים שלנו“. למחר הביאו הכול כליהם אליו ואמרו לו: „הב לנו מים!“ סברו: מים שלו הוא אומר. והוא לא נתכוון אלא למים, שעבר עליהם הלילה. מהי אפוא המשמעות המתאימה ביותר לעניין — שלנו במשמעות שלי, שלך, שלו, או שלנו, במשמעות לנתי, לנת, לך? אם יש לשוב ולשאול את הדובר — מה הועלנו?

מעשה שהיה במפקד, שפקד על חייליו: charge for the guns. הוא נתכוון שירחיקו התותחים מטווח האויב; והם סברו: התקיפו הוא אומר, להסתער על האויב הוא מבקש. מהי אפוא המשמעות המתאימה לעניין? אם יש לשוב ולשאול את הדובר — מה הועלנו?

וכשאינך יכול לשאול את האומר, היאך תדע הכוונה?

בספר שמות (לב, לה) נמצא כתוב לאמור: „וראו בני ישראל את משה כי קרן עור פני משה“. אתה מפרש: זהר וזרח; אחרים מפרשים: קרניים צמחו לו. אל תחייך: כלום לא ראית ציורי ציירים, שציירו את משה בקרניים?
בספר ישעיה (ז, יד) נאמר: „הנה העלמה הרה ויולדת בן וקראת שמו עמנואל“. אתה מפרש: אשה צעירה; אחרים מפרשים: בתולה. מי כיוון לאמת? אתה סבור — אתה, והם סבורים — הם.

מיכה הנביא ניבא: „אסף אאסף יעקב כלך, קבץ אקבץ שארית ישראל, יחד אשימנו כצאן בצרה, כעדר בתוך הדברו תהימנה מאדם. עלה הפורץ לפניהם, פרצו ויעברו, שער ויצאו בו, ויעבר מלכם לפניהם וה' בראשם“ (ב, יב—ג). האחד מפרש: נבואת פורענות היא; האחד מפרש: נבואת נחמה היא. והעניין מה הוא אומר? הוא סובל זאת וזאת ומחריש.

שמא תאמר: פסוקים אחדים לא די בהם; ביצירה כולה אעיין או אז כל ספק ייעלם. אדרבא, טול נא יצירה שלמה, התבונן בה מתחילתה עד סופה, ובכל כולה התבונן. טול נא, למשל, מגילת שיר השירים כולה: דורות קראוה, דורות למדוה, ודורות שרו פסוקיה. אף-על-פי-כן רחוקים פירושיה זה מזה, כרחוק מזרח ממערב. זה קובעה בקודש הקדשים, כביכול שירת כנסת ישראל והקב"ה, וזה רואה בה זמר עגבים בלבד. ומזה עד זה — אין ספור לדעות עליה מימי קדם עד ימינו. והעניין מה הוא אומר? הוא סובל זאת וזאת ומחריש.

משמעות מתאימה לעניין — הבל הוא. משמעויות הרבה עשויות להתאים. דייק ואמור: משמעות מתקבלת על הדעת. אולם כשם שאין דעותיהם של בני אדם שווים, כן אין פירושיהם שווים. על כן הוסף ודייק: משמעות המתקבלת על דעתי.

עתה ישמעו אוזניך, מה פיך מדבר: „משמעות מתקבלת על דעתי” אמרת. עד כה אובייקטיבי השתדלת להיות; אמרת: אבדוק הלשון מהי, אבדוק הכתב מהו, אבדוק התקופה מהי, הכותב מיהו, ספרו איזהו. מכאן ואילך סובייקטיבי אתה: מקבל אתה מה שנראה לך, כפי דעתך שלך; ושמא אין אספקלריתך מאירה כל צורכה? הוא אשר הזהרתך: לתחום חדש נכנסת; כל הקרקע המוצקה שתחת רגליך מוט התמוטטה.

* * *

בטוח אני, שתעשה כל אשר לאל ידך לעמוד על דיוקה של המשמעות: תלקט ידיעות רבות ככל שתוכל על הכותב ועל דרכי כתיבתו, על האומר ועל דרכי אמירתו, ותסבור כביכול לאמת קרבת. אך תוסיף דעת ככל שתוסיף — הסובייקטיביות בעינה תעמוד; כי מי אתה, בן-תמותה, שתדע הכול בכול מכול כול?

ידידך הזמינך לביתו והודיע לך כתובתו; אף הוסיף וציין: „בקומה הראשונה אני גר”, כי שלוש קומות בביתו. התוכל באמת לזהות דירתו בנקל על פי דבריו בלבד, בלא שתצטרך לשאול שכניו, או בלא שתיאלץ להציץ על שלטי כל הדלתות, או בלא שתטרח ותעלה בכל הקומות ותדפוק על כל הדירות? הספק רב. שהרי קומה ראשונה היכן היא?

לאיזו קומה יכוון הוא? שמא מן האמריקנים הושפע, ולקומת הקרקע קורא הוא קומה ראשונה? שמא מן האנגלים הושפע, ולקומה שמעל לקומת הקרקע קורא הוא קומה ראשונה? שמא השפעה אחרת עליו, ולקומה העליונה קורא הוא קומה ראשונה? אם לא תצליח לעמוד על כך לפני לכתך אליו, אם לא תדע, מהי ההשפעה שהושפע, מה ההשפעה שמורהו שלימדהו עברית הושפע, מה הנוהג בסביבתו, ומה מכל אלה השפיע עליו ביותר — אם לא תצליח לעמוד על כך לפני לכתך אליו, לא תוכל לזהות דירתו על פי דבריו בלבד, ותיאלץ לשאול שכניו או להציץ על שלטי כל הדלתות או במחילה מכבודך תטרח ותעלה בכל הקומות ותדפוק על כל הדירות. „המשמעות המתאימה לעניין” — לאן נעלמה, יקירי?

„סיבת נסיעתו הראשונה של מנהל המשרד הראשי...”.
המבין אתה היטב את הנאמר? הספק רב: הסיבה הראשונה של הנסיעה או הסיבה של הנסיעה הראשונה? הוא המנהל של המשרד הראשי או הוא המנהל הראשי של המשרד? היאד תדע? תלך למשרדו של אותו מנהל ותבדוק, אם יש שם משרד ראשי אם אין, אם נסיעתו זו ראשונה אם לאו: ואם לאחר מכן הספק בעינו יעמוד, תגש אליו או אל מכריו ותשאלם. יפה, אכן כך תדע. אולם „המשמעות המתאימה לעניין” — מה תהא עליה?

המלה למפרע לפניך — מה משמעותה? היו שהשתמשו בה במשמעות מראש, באו חכמים וקבעוה לאחור. אתה שתראה מלה זו כתובה, התדע, מה נתכוון בה הכותב? בלא

ספק תחקור תחילה, מי הכותב, אף תוסיף ותחקור, אם שמע הוא על תיקון זה. נניח, שתיוודע כי סבר הוא תיקון זה וקיבלו, ומשעה ששמע שהטו כיוונה של למפרע, מאותה שעה לא השתמש בה אלא לאחור. אף-על-פי-כן, כשתראה מלה זו שכתבה אותו כותב, עדיין לא הדע, מה נתכוון בה. עליך להוסיף ולחקור, אם נכתבה לפני ששמע על התיקון או לאחוריו. לא די אפוא לדעת, מי הכותב, יש לדעת גם מתי כתב הכותב.

ראש מדינה נואם על שלום ועל מלחמה, על מלחמה למען השלום, מתרברב ומכריז: "יילחם עד אחרון אנשיו וכו' וכו'". אמור נא: הבאמת יפתח במלחמה? הבאמת יילחם עד אחרון אנשיו? אין לדעת. הספק רב: יש לבדוק, לפני מי אמר מה שאמר — לפני אנשי מפלגתו? לחבריו בממשלה? לנציגי עצרת או"ם? עלינו אפוא לדעת לא רק מי אמר, ולא רק מתי אמר, אלא גם למי אמר.

„רות היקרה“ — כותב לה לרות אחד ממכריה. ההתרגש? התפרש פנייה זו כיחס ידידותי מיוחד כלפיה? אין לדעת מאומה. יש לבדוק תחילה פרטים על דרכי כתיבתו של אותו מפר. אם נוהג הוא נוהג האנגלים לפנות במכתביו ב„יקר“ לכל אדם באשר הוא, אף אם לא הכירו קודם לכן, ייתכן מאוד כי אין „רות היקרה“ אלא Dear Ruth צונן וקר ביותר; אולם אם נוהג הוא להוקיר עטו מן היקר, ולכל אדם פונה הוא ב„נכבד“ או ב„שלום“ סתם, בלא ספק „רות

היקרה" — רוב חמימות בה בפנייה. נמצאת למד: יש לבדוק לא רק מי כותב ומתי כותב ואל מי כותב, אלא אף מה נוהג כתיבתו של הכותב בדרך כלל.

"רות היקרה" — כותב לה לרות אחד ממכריה; וכבר נבדק נוהג כתיבתו של זה לאחרים, ונמצא כי חוסך הוא בכינוי זה ומייחדו לאשר יוקיר בלבד. התתרגש הפעם? התוכל הפעם לפרש פנייה זו כיחס ידידותי מיוחד כלפיה? אף הפעם אין לדעת מאומה. יש להוסיף ולבדוק דרכי כתיבתו של אותו מכר לרות עצמה. פנה הוא אליה עד כה ב"נכבדה" וב"שלום" סתם — יש בה ב"היקרה" סימן עלייה; פנה אליה עד כה ב"אהובתי" — יש בה ב"היקרה" סימן ירידה. נמצאת למד: לא די לדעת נוהג כתיבתו של הכותב בדרך כלל, אלא אף נוהג כתיבתו אל אותו אדם בפרט.

הזמנת נערה למסיבה, והשיבה לך לאו. פתחת במילון הלשון העברית ומצאת: לאו — שלילה הוא, סירוב הוא. הבאמת כך כוונת הנערה? אולי לאו דווקא. אמנם אפשר באמת סירבה, ובתוך תוכה סירבה, ולאן שלה לאו. אך גם זה אפשר, שבתוך תוכה אמרה הן, ומשום מה ענתה לאו, וקיוותה, שתבין כי לאו שלה הן. הנותרה דרך כלשהי לעמוד על כוונתו האמיתית של הדובר?

אם תשוב ותשאל את האומר, מה הייתה כוונתו באותה שעה, ספק אם יזכור ואם ידייק בתשובתו. אמירה — כהרף

עין היא, לשעתה בלבד. חלפה האמירה — חלפה משמעותה. וכל ניסיון לעמוד על המשמעות לאחר זמן — פירוש הוא, פירושו של המפרש בלבד. אף אומר האמירה עצמו בכלל זה, שהרי מפרש הוא אמירתו של אז על-פי הרגשתו ודעתו עתה. יתר על כן, ספק אם באותה שעה עצמה ידע מה אמר: אפשר ניבא, ולא ידע מה ניבא.

מי אפוא עשוי לדעת ידיעת ודאי? אף לא בן-אנוש אחד, אף לא בן-תמותה אחד; אף לא האומר עצמו על אמירתו, אף לא הכותב עצמו על כתיבתו.

* *

*

מה לדעתך עשוי היה זה להתכוון באמירה, שאמר באותה שעה — הוא המקסימום, שתוכל להגיע אליו. ולא עוד. עתה תבין, על שום מה הזהרתיך כה, שלא תיתלה במשמעות המתאימה לעניין. אין העניין צירוף של מלים בלבד, כגון משפט או סעיף, אלא מכלול דברים על האומר, על הנאמר ועל האמור. ועל אף הכול, כל מה שתסיק, לפי דעתך תסיק, לפי דעתך שלך בלבד.

אך גם מקסימום זה מעל לכוחך הוא. שהרי דעתך שלך על כוונתו של האומר עשויה שתשתנה. אין צורך להביא ראיות לכך: פרשנים בכל הדורות, מפרשני המקרא הקדומים עד פרשני מדיניות ימינו, שינו דעתם לא פעם. תחילה סברו פירוש זה נכון, ולאחר מכן סברו פירוש זה נכון. לכל היותר, המקסימום שאליו תוכל להגיע הוא אפוא: מה עכשיו אתה סבור, שעשוי היה זה להתכוון באמירה שאמר באותה שעה. ולא עוד.

נמצאת מסכם ואומר: יש לדעת, מה לשון דובר הדובר, ומה כתב כותב הכותב; יש לדעת גבולה של המלה היכן הוא; הכרח שיצוינו בכתב כל אות, כל תנועה, כל פיסוק וכל טעם, ושיושמעו בדיבור כל צליל, כל נגינה וכל נעימה; יש לדעת, מה תקופתו של האומר ומה סגנונו; יש לדעת מי האומר, למי אמר, מתי אמר, מה נוהג אמירתו בדרך כזו ומה נוהג אמירתו אל זה בפרט, מה השקפתו בכלל ומה השקפתו על עניין זה בפרט, מה עבר עליו בכלל ומה נתרשש בימי אמירתו בפרט, מה יחסו לנאמר אליו, מה מצב רוחו בשעת אמירתו; ועוד יש להוסיף ולבדוק, שמא שיבוש נשתבש, שמא טעות טעה, שמא שגג, שמא הזיד... — ואז יש להניח, כי ייתכן שתוכל אולי לשער בפקפוק רב, מה עכשיו אתה סבור עשוי היה זה להתכוון באמירה, שאמר באותה שעה.

* *

*

השמעת? ואז יש להניח, כי ייתכן שתוכל לשער בפקפוק רב, מה עכשיו אתה סבור עשוי היה זה להתכוון באמירה, שאמר באותה שעה. ולא עוד.

עכשיו הלא תתמה אתה, הקורא, ואתה, השומע, כשתבדוק ותראה, עד כמה בטוח היית עד כה, כי קלטת כהלכה וכביכול עד עומק כוונת הדברים ירדת. טענת: הלא בלשון זו בקי אני, וביטוייה וצירופיה נהירים לי, היאך לא אבין?

עכשיו הלא תחייך אתה, הקורא, ואתה, השומע, על
מפענחי כתבי העבר, שמלות ספק אין במחקריהם וכל דבריהם
ודאי, הכותבים ספרים ובונים מגדלים, ואין בסיסם אלא על
בלימה. שהרי קל-וחומר הוא: אם באמירה, שַׁעֲתָה זֶה נֹאמְרָה
באוזנך, ואתה את האומר מכיר ואת העניין יודע — עד
עומקה אינך יורד, ורב הספק על הוודאי; דברים, שלפני
דורות נאמרו, ואת האומר לא הכרת ואת העניין לא ידעת —
על אחת כמה וכמה?

עכשיו הלא תיסמרנה שערותיך אתה, הקורא, ואתה,
השומע, עת תיווכח, שנקראת לכבוש יַעֲד, שכונה במלים,
שמשמעותן בפי אומרן שונה לחלוטין מן המשמעות, שאתה
הבנת באותה שעה; עת תיווכח, כמה קוטלים יום יום על מלים
גבובות, כמה נקטלים יום יום על מלים מרקיעות שחקים,
ואין בהם יודע דבר.

מכאן ואילך אפוא, לכשתקרא דבר ולכשתאזין לדבר,
אל תבטח, כי הכול גלוי לך, אף שהלשון תשמע והאומר תדע
והנאמר עליו תכיר והעניין תבין.
מכאן ואילך אפוא, לכשתקרא דבר ולכשתאזין לדבר,
לאט לך: שהה נא, הרהר נא, ופקפק נא קמעה.